

APAMEIA ANTİK KENTİNDEN HEYKELTİRAŞLIK ESERLERİ

S.Sezin SEZER

Yrd.Doç.Dr.,Kars Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, sezinsezer1@hotmail.com

ÖZET: Bu çalışmada, Phrygia Bölgesi'nde yer alan Apameia kentinde (Afyon ili, Dinar ilçesi) bulunan ve bugün Afyon Müzesi'nde sergilenen üç adet heykelin ikonografik ve stilistik analizi yapılmıştır. Bu eserler; oturan Muse torsosu, oturan erkek torsosu ve zırhlı imparator torsosundan oluşmaktadır. Oturan Muse, Hellenistik Dönem'e diğer iki heykel ise Roma Dönemi'ne aittir. Kentte bulunmuş olan bu eserlerin niteliği ve kaliteli işçilikleri göz önüne alındığında kentin önemli bir heykeltıraşlık aktivitesine sahip olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Apameia, Afyon Müzesi, Muse, Torso, Heykel

THE SCULPTURE WORKS IN THE APAMEIA CITY

ABSTRACT: This study makes an iconographic and stylistic analyses of the three pieces of sculpture works that are found in the Apameia City (Afyon province, Dinar county), in the region of Phrygia and today they exhibited in the Afyon Museum. These works include the torso of seated Muse, torso of seated man and torso of armored emperor. The seated Muse belongs to the Hellenistic Period and the other two statues belong to the Roman Period. These works found in this city give some important clues about the sculpture of the city.

Keywords: Apameia, Afyon Museum, Muse, Torso, Statue

Giriş

Bu çalışmada; antik dönemde Phrygia Bölgesi sınırları içerisinde olan Apameia¹ (Afyon ili, Dinar ilçesi) antik kentinde bulunmuş üç adet heykeltıraşlık eseri incelenecektir. İncelenecek olan eserlerin üçü de Afyon Müzesi'nde² sergilenmektedir. Bu eserler; oturan Muse torsosu, oturan erkek torsosu ve zırhlı İmparator torsosundan oluşmaktadır. Eserler, antik kentte yapılan düzenli bir kazı sonucunda değil tamamen tesadüfî biçimlerde bulunmuşlardır.

Katalog

1-Oturan Muse Torsosu

Res. 1 a-c

Müz.Env.Nr. 1663

Buluntu Yeri ve Tarihi: Apameia, 1956

Malzeme: İnce kristalli beyaz mermer

Ölçüler: y. 0,80 m., g. 0,45 m., d. 0,68 m.

Korunma Durumu-Teknik ve İşçilik: Baş, sağ kolun dirsekten aşağısı ve her iki ayak eksiktir. Boyun kırığından, baş ve gövdenin tek bloktan yontulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Sağ bacak ucundaki kenet deliği, ayağın ayrı olarak işlenip gövdeye eklendiğine işaret etmektedir. Oturduğu kayalığın sağ tarafı işlenmeden bırakılmıştır.

Bibliyografya: Pinkwart (1965): 139, Taf. 7 a-b; 8 a-b; Koch (1994): 208-209, Nr. 68 b

Doğal bir kayalık üzerine oturmuş durumda giyimli bir kadın tasvir edilmiştir. Figür, *khiton* üzerine *himation* giymiştir. Bol ve kalın kumaştan zengin kıvrımlı *himation* yalnızca sol göğsü açıkta bırakarak tüm vücudu ayaklara kadar örterek sarmıştır. Dirseğe kadar *himation* ile örtülmüş olan sol kol dirsekten bükülerek öne, yukarı uzatılmış ve sağ omuzdan gelen *himationun* kumaş katımı tutarak yukarı kaldırmıştır. Dirseğe kadar *himation* ile örtülmüş olan sağ kol dirsekten bükülerek öne yani yukarıya çeneye ve yüze doğru yönelmiştir. Sağ omuzdan öne doğru gelen *himationun* bir bölümü boyundan geçerek sol omuzdan arkaya atılmıştır. İki kol arasında iç içe geçen birbirine paralel zengin kıvrımlar oluşmuştur. Sağ bacak, sol bacağın üzerine atılmıştır. Bu hareketten dolayı sağ bacak üzerinde kumaş gerilerek bacağın şeklini ortaya çıkarmıştır. Vücudun sol tarafı ile sağ bacak arasında iç içe geçen birbirine paralel kıvrımlar daha seyreklerdir.

Aynı tipin korunmuş olan benzer bir örneği³, eserin eksik olan kısımları hakkında bize bilgi vermektedir. Buna göre sağ dizine dayayıp aynı zamanda dirsekten bükerek destek aldığı sonra da çenesine götürdüğü sağ eli ile çenesinin altını desteleyerek tutmuştur. Ayrıca başı hafif sağına dönük, aynı yöne eğik ve biraz da aşağıya bakmış olmalıdır.

¹ Kent hakkında genel kaynakça için bkz. Hirschfeld (1875): 20; Ramsay (1897): 396-483; Hamilton (1842): 455 vd.; Magie (1950): 19, 27, 40, 50, 125-126, 136, 213, 543, 594,731, 983-984; Vermeule (1968): 239, 253, 294, 321, 334,3 62, 470; Topbaş (1991): 309-319; Ballanca (1996): 185-198; Sevin (2001): 205; Üyümez vd. (2010): 37-52; Strabon,Geographika: XII.8.13 (C 577), XII.8.15 (C 578), XII.8.18 (C 578), XII.8.19 (C 578); Summerer vd. (2011) tamamı.

² Söz konusu eserler için çalışma izni veren ve Müze'de çalışma yaptığım süre içerisinde hiçbir yardımı esirgemeyen Afyon Müzesi Müdürü sayın Mevlüt Üyümez ve Müze Uzmanı sayın Ahmet İlaşlı'ya çok teşekkür ederim.

³ bkz. Reeder (1988): 100-101, Nr. 24

İkonografik özelliklerinin yanı sıra bilinen replikleri de göz önüne alındığında eserin bir Muse'yi betimlediği açıkça görülmektedir. Duruş pozunu ve giysi biçimleriyle farklı tiplere ayrılmış olan Museler'in içerisinde Apameia örneği, Pinkwart'ın⁴ da belirttiği gibi "Urania Frankfurt" tipine dahildir⁵. Bir Güney İtalya şehri olan Agnano'daki (Napoli yakınlarında) Roma Hamamı'nda bulunmuş olan ve Frankfurt, Liebieghaus'da (env.nr. 161) yer alan Muse heykeli⁶ (M.Ö. 2.yüzyılın sonu- M.Ö. 1.yüzyılın başları) bu tipe adını vermiştir. Genel görüş bu tipin, Antiocheia Tyche'sinden⁷ (M.Ö. 300) esinlenmiş olduğudur⁸.

Apameia Musesi'ne en yakın örnek, Priene Athena Polias Tapınağı Altar'ı üzerinde yer alan Frankfurt Urania tipindeki Muse'dir⁹. Bu iki eseri karşılaştırdığımızda; oturuş pozunun ve giysi düzenlemesinin yanı sıra sağ bacağın yanından yere sarkan kalın *himationun* zengin kıvrım yapısı benzerdir. Yine aynı biçimde iki göğüs arasında başlayan ve ayaklara kadar inen ayrıntılı kıvrımlardaki özenli işçilik iki eserin ortak özellikleridir. Dolayısıyla stil ve işçilik itibarıyla bu iki eser aynı tarihe ait olmalıdır.

Bu özellikler ışığında Apameia Musesi'nin M.Ö. 2.yüzyılın ilk yarısına tarihlenmesi uygun olacaktır.

2-Oturan Erkek Torsosu

Res. 2 a-c

Müz.Env.Nr. 1662

Buluntu Yeri ve Tarihi: Apameia, 1956

Malzeme: İnce kristalli beyaz mermer

Ölçüler: y. 0,87 m., g. 0,52 m., d. 0,64 m.

Korunma Durumu-Teknik ve İşçilik: Baş, her iki kol ve ayaklar eksiktir. Kolların yalnızca başlangıçları korunmuştur. Sol omuz üzerindeki giysinin uçları kırılmıştır. Sol göğüsten sol kalçaya doğru olan yüzey derin ve geniş biçimde zarar görmüştür. Omuzlar arasındaki yuva, başın buraya yerleştirilmek üzere ayrı olarak işlendiğine işaret etmektedir. Her iki kol başlangıcındaki kenet deliğinden kolların ayrı olarak işlenip eklendiği anlaşılmaktadır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Doğal bir kayalık üzerine oturmuş durumda cepheden, yarı çıplak bir erkek tasvir edilmiştir. Figür bir *himation* giymiştir ve *himation* vücudun yalnızca kalçadan aşağısını örtmüştür. *Himationun* bir bölümü sağ kolun altından sırta doğru götürülerek katlanmış ve toplu bir biçimde sol omuz üzerine yerleştirilmiştir. Arkada *himationun* artan kenar kıvrımı ise sol kol arkasından "S" biçimli kıvrımlarla aşağıya doğru sarkıtılmıştır. Böylece vücudun yukarı kısmı neredeyse tamamen çıplak kalmıştır. Gövdenin alt bölümünde sağ arka kısımdan aşağıya doğru inerek bacakları tamamen örten *himation*, bacaklar üzerinde kalın rulo biçiminde bir kumaş katı oluşturmuş ve bu kumaş katı gövdenin sol yanından aşağıya doğru sarkıtılmıştır. Bacakları sıkıca saran *himationun* altından dizlerin varlığı ortaya çıkmıştır bundan dolayı da bacaklar üzerindeki kıvrımlar daha seyrektiler. *Himationun* diğer kenarı ise sağ bacak üzerinden gelerek iki bacağın arasından kalın bir tomar biçiminde ve aynen sol kol altından aşağıya inen kıvrımlarda olduğu gibi uçları "S" biçiminde sarkarak ayak bileklerine kadar uzanmıştır. Her iki ayak bileği üzerinde bacak hareketi ile gerilen ve üst üste birleşmiş derin kanallı kıvrımlar oluşmuştur. *Himationun* kalınlığı ve ağırlığı özellikle karın altındaki, iki bacak arasındaki ve sol omuz üzerindeki kumaş tomarlardaki kalın, ağır ve sarkık kıvrımlarla çok iyi yansıtılmıştır.

Vücudun üst kısmı heroik çıplaklığında ve güçlü, tanrısal bir erkeğe özgü biçimde işlenmiştir. Figür; geniş omuzlara ve güçlü göğüs kaslarına sahiptir. Sağ bacağını ileri ve hafif yana yerleştirmiş, sol bacak ise geriye ve içeri çekilmiştir. Sol ayağın bu yerleştirilişinden dolayı sol diz ve üst bacak sağa oranla hafif dışa döndürülmüştür ve sol diz ileriye üçgen şeklinde bir çıkıntı yapmıştır.

Bu tipte ele geçen korunmuş figürlerde; sol kolun dirsekten bükerek yukarı kaldırıldığı, sol elin mızrağa ya da asaya dayandığı, sağ kolun ise dirsekten bükülerek ileriye uzatıldığı ve elinde bir nesne tutmuş olduğu görülmektedir.

Oturuş pozunu ve giysi düzenlemesi eserin orijinalinin Klasik Dönem'e dayandığını göstermektedir. Pheidias'ın, Olympia Zeus Tapınağı için yaptığı Zeus kült heykeli¹⁰ ile başlayan bu tipolojik yapı, Antik Çağ'ın sonuna kadar devam etmiştir. Bir tahtta oturuş, *himationu* giyiniş biçimi, üst gövdesinin çıplaklığı, görkemli vücut yapısı, ayakların ve kolları pozisyonu gibi tüm bunlar ikonografinin baba tanrıları olan Zeus¹¹, Asklepios¹², Poseidon¹³ ve Hades'in¹⁴ tasvirlerinde görülen ortak özelliklerdir. Zeus, Poseidon ve Asklepios yalnızca *himation* giymiş ve vücutlarının üst bölümü heroik çıplaklıkta iken Hades onlardan farklı olarak *khiton* üzerine *himation* giymiş olarak tasvir edilmiştir. Bunun yanı sıra Klasik ve Hellenistik Dönem mezar stellerinde¹⁵ aynı

⁴ Pinkwart (1965): 139, Taf.7, a-b; 8, a-b

⁵ bkz. Pinkwart (1965): 139, Taf. 7 a-b; 8 a-b; tipin diğer replikleri için bkz. Pinkwart (1965): 205-207; Koch (1994): 208-212

⁶ Ridgway (1990): 165-166, Pl. 130 a-c

⁷ Dohrn (1960); Ridgway (1990): Pls. 115, 116 a-b

⁸ Tartışma için bkz. Ridgway (1990): 166, 253

⁹ Dohrn (1960): Taf. 54, 1-2; Ridgway (1990): Pl. 76

¹⁰ Pausanias'ın verdiği bilgiye göre; altın ve fildişinden yapılmış olan heykelde, yalnızca gövdesinin alt kısmını kapatan bir *himation* giymiş olan tanrı bir tahtta oturmuş iken sağ elinde bir Nike, sol elinde ise bir asa taşımaktadır. bkz. Richter (1950): 220-221, Fig. 612; Fuchs (1969): 263-264, Abb. 292; Boardman (2005): 203-204, Res. 182

¹¹ Robinson (1926): 56, Fig. 116; Hill (1949): 11-12, Nr.18, Pl.5; Karageorghis (1964): 31-32, Pl.XXIX, 1-3; Nr. 25; Merker (1973): 30, Figs. 50-52, Nr. 70, Pls. 21-22; İnan (1975): 156-157, Nr. 95, Lev. LXXVIII, 2-3

¹² bkz. Holtzmann (1984): Nr. 47

¹³ Simon (1994): Nr. 77, 125, 250, 252

¹⁴ Lindner (1990): 386 vd.

¹⁵ Hausmann (1960): Abb. 16,37,47,54-55, 57-58; Pfuhl-Möbius (1977): Nr. 854, 856, 859, Taf.125

giysi biçimi ve poz içerisinde erkek figürleri işlenmiştir. Yunan dünyasında bir gelenek halini alan ve tanrılık özelliklerini yansıtan bu heykel tipi, Roma Dönemi'nde de tanrılaştırılmış imparatorların tasvirlerinde kullanılmıştır¹⁶.

Eser ile birlikte herhangi bir atribüsü korunmadığı için eserin hangi tanrıyı betimlemiş olduğu bilinmemektedir.

Cherchel'de yer alan Asklepios heykeli¹⁷ oturur pozisyonda ve vücudunun üst kısmının heroik çıplaklıkta olması, sağ bacağının ileri ve hafif yana yerleştirilmesi, sol bacağının geriye ve içeriye çekilmesi, gövdenin alt kısmını örten *himationun* bacaklar üzerinde kalın rulo biçiminde bir kumaş katı oluşturması ve bu kumaş katının gövdenin sol yanından aşağıya doğru sarkıtılması, *himationun* diğer kenarının sağ kol altından sırtta doğru götürülerek katlanması ve toplu bir biçimde sol omuz üzerine yerleştirilmesi, *himationun* bir bölümünün sağ bacak üzerinden gelecek iki bacak arasından bol katlamalı kıvrımlarla sarkarak ayak bileklerine kadar uzanmasıyla eserimiz ile ortak özelliklere sahiptir.

Gerek tipolojik gerekse ikonografik açıdan karşılaştırdığımızda bu iki eserin aynı orijinale dayandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla eser, M.S. 2 yüzyılın başlarına ait olmalıdır.

3-Zırhlı İmparator Torsosu

Res. 3 a-c

Müz.Env.Nr. 1379

Buluntu Yeri ve Tarihi: Apameia, 1938

Ölçüler: y. 0,120 m., g. 0,63 m., d. 0,50 m.

Malzeme: ince kristalli gri-beyaz mermer

Korunma Durumu - Teknik ve İşçilik: Baş, her iki kol ve bacaklar eksiktir. Boynun korunmuş olan parçasından baş ve gövdenin tek bloktan yontulduğu anlaşılmaktadır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Ayakta duran zırhlı bir imparator tasvir edilmiştir. İmparator, *tunika* üzerine kabartma bezemeli bir zırh (*lorika*) giymiştir. *Tunikanın* kolları ve etekleri bantların biraz dışında kalmıştır. Beline *cingulum* dolanmıştır, sol omzuna *paludamentum* atılmıştır. Sol omuz bandı *epomides*, *paludamentum*'un altında kalmıştır. Zırhın göğüs ortasında; dağınık saçlı, kanatlı, yılan kolyeli ve aegis'li Medusa başı yer almaktadır. Medusa başının hemen altında antithetik duran iki grifon kabartması bulunmaktadır. Kanatları yana ve yukarı kalkık olan ve arka bacakları ile yere basan grifonlar düğümün ortasına doğru ön ayaklarını kaldırarak şahlanmış durumdadırlar. Bele dolanan kuşak ortada Herakles düğümüyle bağlandıktan sonra uçları kemerin altından geçirilerek altta ve üstte dalgalı kıvrımlar oluşturmuştur. Zırhın alt kenarının karın üstü ortası boş bırakılmıştır. Zırhın alt kenarında dilimler şeklinde bir sıra *pteryges* vardır. Bezemesiz olarak bırakılmış olan *pteryges*'in tam ortasının altındaki bant bir ranke frizi ile süslenmiştir.

Figürün sağ kalça kavisinden ve deri bantların hareketinden vücut ağırlığını sağ bacağın taşıdığı sol bacağın ise dizden hafifçe bükülerek biraz öne uzatılmış olduğu anlaşılmaktadır. Sağ kol, korunmuş olan kısmından anlaşıldığı kadarıyla aşağıya doğru sarkıtılmış olmalıdır. Sağ yan baldırda korunmuş olan iz, buradaki bir desteğin varlığına işaret etmektedir. Boynun korunmuş olan kısmından başın sert bir şekilde sola çevrildiği anlaşılmaktadır.

Apameia örneği ile benzer tipolojiye sahip olan bazı zırhlı imparator heykellerini incelememiz, zırhlı imparatorun kimliği hakkında aydınlatıcı olacaktır.

Perge'den, Antalya Müzesi'nde (env.nr.26-49) yer alan İmparator Hadrian'ın zırhlı heykeli;¹⁸ duruş pozunu, başın sert bir şekilde sola çevrilmiş olması, sağ bacağın taşıyıcı, sol bacağın serbest olması, zırhın göğüs kısmında antithetik duran iki grifon kabartması, onun yukarisında aegis'li Medusa başı, belindeki *cingulum*, tek sıra *pteryges* ve *pteryges*'in bezemesiz olması, *pteryges*'in tam ortasının altına denk gelen deri bant üzerinde bitkisel bir bezemenin yer almasıyla birlikte sol omuz üzerine yerleştirilmiş olan *paludamentumu* ile Apameia eseriyle ortak özellikler taşımaktadır. Apameia eserinden ayrılan yönleri ise zırhın alt kenarının ortasında bir kartalın bulunması ve uçları püsküllü deri bandın iki sıra olmasıdır.

Yine Perge'den, Antalya Müzesi'nde (env.nr.3730-3875) yer alan İmparator Hadrian'ın bir diğer zırhlı heykeli;¹⁹ duruş pozunu, başın sert bir şekilde sola çevrilmiş olması, sağ bacağın taşıyıcı, sol bacağın serbest olması, zırhın göğüs kısmında antithetik duran iki grifon kabartması, onun yukarisında aegis'li Medusa başı, belindeki *cingulum*, tek sıra *pteryges* ve *pteryges*'in bezemesiz bırakılması, zırhın alt kenarının ortasının boş bırakılması, *pteryges*'in ortasının altına denk gelen deri bant üzerinde bitkisel bir bezemenin yer almasıyla birlikte sol omuz üzerine yerleştirilmiş olan *paludamentumu* ile Apameia eseriyle ortak özellikler taşımaktadır. Apameia eserinden ayrılan özelliği ise sadece uçları püsküllü deri bandın iki sıra olmasıdır.

Dolayısıyla bu iki Perge örneği ile aynı tipolojiye sahip olan Apameia eseri, İmparator Hadrian'ı betimlemiş olmalıdır.

İmparator yontularının amacı, imparatoru onurlandırma ve şereflendirme maksadı dışında, yapılaş biçimi ve görünümüne göre de daha değişik ifadelerle dile getiriliyordu. Her yontu, yapılaş biçimi ve yerleştirildiği yere göre halka bazı politik mesajlar

¹⁶ Amelung (1903): 632-633, Taf. 67, Nr. 494; Lippold (1936): Taf. 40, Nr. 548; Boschung (1993): Nr. 30, Taf. 220,1; Nr. 184, Taf. 220,2; Andrae (hrsg.), (1995): Taf. 160-164; Rose (1997): Nr. 29, Pl. 96; Nr. 127, Pl.236

¹⁷ Holtzmann (1984): Nr. 47; Landwehr (2000): 92-95, Nr. 115, Taf. 54

¹⁸ İnan-Rosenbaum (1966): 68-69, Nr. 29, Pls. XIX, 2, XXI; Vermeule (1966): 54-55, Pl. XII, Fig. 13, Nr. 173

¹⁹ İnan-Alföldi-Rosenbaum (1979): 97-98, Nr. 46, Taf. 38,2

vermek için dikilmektedir. Zırhlı bir imparator yontusu; imparatorun büyük bir asker olduğunu, vatanın, milletin koruyucusu görevini yürüttüğünü, ordunun sevk ve idaresini en iyi şekilde yerine getirdiğini vurgulamaktadır²⁰.

Genel Değerlendirme

Apameia antik kentinde şimdiye kadar düzenli ve sistemli bir kazı çalışması yapılmamıştır. Dolayısıyla çalışma kapsamında incelediğimiz Apameia antik kentinden gelen ve Afyon Müzesi'nde sergilenen eserler düzenli ve sistemli bir kazının buluntuları değildir.

Bu eserlere genel olarak bakacak olursak; 1 nr. lı eser, orijinali Hellenistik Dönem'e dayanan "Urania Frankfurt" tipinde oturan Muse torsosudur. 2 nr. lı eser, orijinali Klasik Dönem'e dayanan oturan tanrı tipinde yapılmıştır. 3 nr. lı eser ise halka politik mesajlar vermek amacıyla yapılmış olan zırhlı imparator heykelidir. Eserlerin arka cepheleri de ön cepheleri gibi detaylı işlenmiştir. Eserlerin bazı bölümleri ayrı olarak işlenmiş olan parçaların birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bunlar arasında baş (nr.2), kollar (nr. 2) ve ayak (nr.1) gövdeye eklenmek üzere ayrı olarak işlenmiştir. Hellenistik dönemde oldukça yaygın olan bu metodun Roma döneminde de devam ettiği görülmektedir. Bunun yanı sıra başı ve gövdesi tek bloktan yontulmuş olan örnekler de (nr.1,3) bulunmaktadır.

Eserler düzenli bir kazıdan gelmediği için kentin neresinde ve hangi yapısında sergilendiklerini söylemek oldukça güçtür. Ancak kaliteli işçilikleriyle Apameia antik kentinin heykeltıraşlık aktivitesi ve kültürel zenginliği hakkında bir fikir vermektedirler. Kentte ileride yapılacak olan bilimsel ve sistematik kazılar kentin heykeltıraşlığı hakkında şüphesiz daha fazla bilgi sahibi olmamıza olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Amelung, W. (1903). *Die Skulpturen des Vaticanischen Museums. I.* Berlin.
- Andreae, B. (hrsg.), (1995). *Bildkatalog der Skulpturen des Vatikanischen Museums Band I Museo Chiaramonti Teilband I.* Berlin.
- Ballanca, M. (1996). "Survey of Roman and Byzantine Remains at Dinar, Işıklı and Pınarbaşı, 1994" *13. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 185-198.
- Boardman, J. (2005). (Çevr.G.Ergin) *Yunan Heykeli Klasik Dönem.* İstanbul.
- Boschung, D. (1993). *Die Bildnisse des Augustus.* Berlin.
- Dohrn, T. (1960). *Die Tyche Antiocheia.* Berlin.
- Fuchs, W. (1969). *Die Skulptur der Griechen.* Hirmer.
- Hamilton, W.J. (1842). *Researchs in Asia Minor, Pontus and Armenia. Vol. I.* London.
- Hausmann, U. (1960). *Griechische Weihreliefs.* Berlin.
- Hill, D.K. (1949). *Catalogue of Classical Bronze Sculpture in the Walters Art Gallery.* Baltimore.
- Hischfeld, G. (1875). *Über Kelainai-Apameia Kibotos.* Berlin.
- Holtzmann, B. (1984). "Asklepios" *LIMC II,1*: 863-897; *LIMC II,2*: 631-667.
- İnan, J. (1975). *Side'nin Roma Devri Heykeltıraşlığı.* Ankara.
- İnan, J.-Rosenbaum, E. (1966). *Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minor.* London: Ox.Un.Press.
- İnan, J.-Alföldi-Rosenbaum, E. (1979). *Römische und frühbyzantinische Porträtplastik aus der Türkei: Neue Funde.* Mainz am Rhein: von Zabern.
- Karageorghis, V. (1964). *Sculptures from Salamis I.* Nicosia- Cyprus: Nicosia Printing Works.
- Koch, L. (1994). *Weibliche Sitzstatuen der Klassik und des Hellenismus und ihre Kaiserzeitliche Rezeption: Die bekleideten Figuren.* Charybdis 4, Münster;Hamburg: Lit.
- Landwehr, C. (2000). *Die Römischen Skulpturen von Caesarea Mauretaniae. Band II. Idealplastik. Männliche Figuren.* Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- Lindner, R. (1990). "Hades" *LIMC V* 386 vd.
- Lippold,G. (1936). *Die Skulpturen des Vaticanischen Museums.* Berlin.
- Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor.* Princeton-New Jersey.
- Merker, G.S. (1973). *The Hellenistic Sculpture of Rhodes.* Göteborg.
- Özgan,R. (2013). *Roma Portre Sanatı I.* İstanbul.
- Pfuhl, E.-Möbius, H. (1977). *Die Ostgriechischen Grabreliefs I.* Mainz am Rhein.
- Pinkwart, D. (1965). *Das Relief Des Archelaos von Priene und die "Musen des Philiskos".* Kallmünz: M.Lassleben.
- Ramsay, W.M. (1897). *Cities and Bishopricks of Phrygia I,2.* Oxford.
- Reeder, E.D. (1988). *Hellenistic Art in the Walters Art Gallery.* Baltimore, Maryland.
- Richter, G.M.A. (1950). *The Sculpture and Sculptors of the Greeks.* London.
- Ridgway, B.S. (1990). *Hellenistic Sculpture I: The Styles of ca. 331-200 B.C.* Bristol: Bristol Classical Press.
- Robinson, D.M. (1926). "Roman Sculptures from Colonia Caesarea (Pisidian Antioch)". *The Art Bulletin*, Vol. 9, No. 1: 5-69.
- Rose, C.B. (1997). *Dynastic Commemoration and Imperial Portraiture in the Julio-Claudian Period.* Cambridge.
- Sevin, V. (2001). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I.* Ankara.
- Simon, E. (1994). "Poseidon" *LIMC VII,1*: 447-497; *LIMC VII,2*: 352-393.
- Summerer vd. L. (2011). *Kelainai-Apameia Kibotos: Développement urbain dans le contexte anatolien.* Bordeaux.
- Topbaş, A. (1991). "Dinar (Apameia) Tiyatro Kurtarma Kazısı" *I.Müze Kazıları Semineri*, 309-319.
- Üyümez vd. M. (2010). "2008 Yılı Kelainai-Apameia Kibotos Çalışmaları" *27. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 37-52.
- Vermeule, C.C. (1966). Hellenistic and Roman Cuirassed Statues: Second Supplement. *Berytus XVI*: 49-59.
- Vermeule, C.C. (1968). *Roman Imperial Art in Greece and Asia Minor.* Cambridge.

²⁰ Özgan (2013): 14

Res. 1 a

Res. 1 b

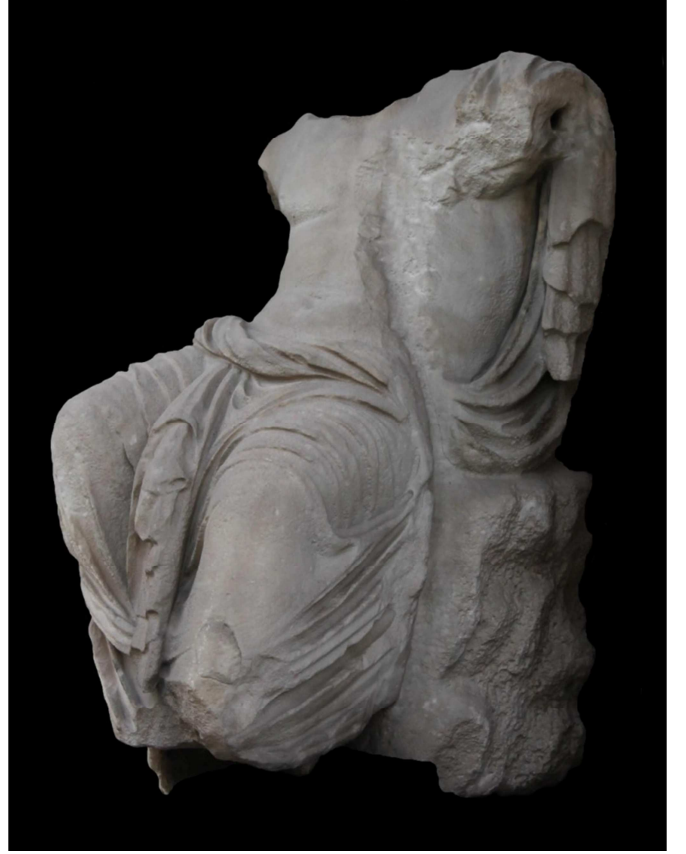
Res. 1 c

Res. 2 a

Res. 2 b

Res. 2 c

Res. 3 a

Res. 3 b

Res. 3 c